

**VLASTA BRAJKOVIĆ, GRBOVI,
GRBOVNICE, RODOSLOVLJA**
KATALOG ZBIRKE GRBOVA, GRBOVNICA I
RODOSLOVLJA, Zagreb, 1995.

Svojedobno je prof. dr. Jaroslav Šidak, prvi i dugogodišnji urednik "Historijskog Zbornika", povjesničarku Vlastu Brajković preporučio za zaposlenje u Povijesnom muzeju Hrvatske u Zagrebu. Kolegici je bilo određeno da se bavi muzejskom zbirkom heraldike, sfragistike i genealogije, pa je 1976. god. objavila instruktivan katalog pod naslovom "Grbovi, grbovnice i grboslovlja iz zbirke Povijesnog muzeja Hrvatske". S njegovim je sadržajem V. Brajković pokazivala da je dobro svladala znanje o spomenute tri pomoćne povijesne znanosti. Na žalost, zbog potreba muzeja nije se mogla posvetiti samo tim znanostima, pa je bila autor i izložbi razne tematike iz različitih oblasti.

Vlasta Brajković godinama je nastavljala dopunjavati spomenuto svoje izdanje, ali je nova knjiga ugledala svjetlo dana tek poslije njezine smrti (1991.), u ove naše dane naglog i donekle iznenađujućeg zanimanja za heraldiku, ali, na žalost, ne i za druge pomoćne povijesne znanosti. Dopunjeno i prošireno izdanje ("Katalog muzejskih zbirki br. XIII) objavio je 1995. god. Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu: "Grbovi, grbovnice, rodoslovlja. Katalog zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja", i to u enciklopedijskom formatu, na 158 stranica. Urednica je Jasna Tomičić, rukopis je uredila i priredila za tisak Dubravka Peić Čaldarović, a uz pok. V. Brajković, autorice kataloških jedinica su D. Peić Čaldarović i Lada Prister, dok je likovni postav oblikovao Berislav Brajković.

Knjiga/katalog podijeljena je u slijedećih 14 cjelina: Jasna Tomčić, "In memoriam: Vlasta Brajković", "Uvod", "Heraldika" (Definicija i povijesni razvoj heraldike; Heraldika u hrvatskim krajevima; Heraldika u slovenskim zemljama; Razvoj heraldike u Bosni i Hercegovini; Djelovi grba), "Tehničke napomene uz katalog" (Raspored kataloške jedinice), "Obiteljski grbovi", "Povijesni grbovi država", "Povijesni grbovi pokrajina", "Povijesni grbovi županije, općina i gradova", "Povijesni grbovi društava", "Grbovi na kamenim spomenicima", "Grbovnice", "Rodoslovlja", "Bilješke", "Literatura", "Izvori", i "Indeks heraldičkih pojmova". Najveća je cjelina pod br. 61: "Obiteljski grbovi", na str. 61-110, u kojoj je dano 178 kataloških natuknica, s kraćim ili dužim biografijama pojedinih obitelji i opisima njihovih grbova. Dan je opis grba koji je priložen uz jedinicu, tko je grb i kada predao u muzej te oznaka literature. Jedinice počinju s natuknicom "Alapić Gaspar (ban)" i završavaju s natuknicom "Obiteljski neutvrđeni grb". Djelo je obogaćeno velikim brojem fotografiranih grbova i drugih materijala u boji i u crno-bijeloj tehnici; tako je na prvoj i zadnjoj stranici vanjskih korica prikazan dvopoljni grb Zrinskih, a također i na unutrašnjim stranicama obje korice knjige.

Ovo novo djelo suradnika Hrvatskog povijesnog muzeja (prije Povijesni muzej Hrvatske), izdano je u povodu izložbe građe iz njegovih fondova, lijep je hommage kolegici Vlasi Brajković. To je ujedno i veoma lijepo i naročito grafički/tehnički uspješno izdanje, koje se u nas pojavilo u pravi tren - naglo oživljava zanimanje za grboslovlje. No, možda će ovo vrijedno djelo biti

poticaj - uz nedavno objavljeno, znatno dopunjeno i prošireno znamenito djelo Bartola Zmajića o heraldici, sfragistici, genealogiji i veksilologiji (uz rječnik heraldičkog nazivlja na hrvatskom, talijanskom i njemačkom jeziku) - da se uz ovu inače atraktivnu materiju, znatnije oživi zanimanje za druge pomoćne povijesne znanosti, te da se priđe njihovu sustavnom proučavanju.

Petar Strčić

**DIPLOMATSKA BORBA ZA
ZAPADNU SLOVENSKU I
HRVATSKU GRANICU 1945.-1947.
PARIŠKI MIROVNI UGOVOR 1947.
I OSTAVŠTINA FRANA ZWITTRA
IZLOŽBA U POKRAJINSKOM MUZEJU
KOPAR, 1997.**

Akademik i sveučilišni profesor Fran Zwitter (1905.-1988.) jedan je od najznamenitijih slovenskih znanstvenih i kulturnih radnika. Uz ostalo, bio je i rektor ljubljanske Univerze i predsjednik Slovenske matice. Ostavio je golemu i veoma sadržajnu rukopisnu ostavštinu (oko 150 kutija), u kojoj se znatan dio materijala vremenski odnosi na razdoblje II. svjetskoga rata, kada je započela diplomatska borba za zapadne slovenske, dakle i hrvatske granice, te na razdoblje neposredno nakon rata, kada se ta borba intenzivirala (to je, zapravo, druga njezina faza, koja je uslijedila nakon prve faze diplomatskoga sporenja tijekom rata, a treća je faza razdoblja od Pariškoga mirovnog ugovora 1947. do Osimskih sporazuma). Naime, F. Zwitter bio je jedan od glavnih znanstveno-stručnih sudionika te velike borbe za zelenim stolom, uz koji se rješavala i budućnost više hrvatskih područja na istočnoj obali Jadrana, područja koja je Kraljevina Italija okupirala 1918. god. te ih zadržala na temelju međunarodnih ugovora (Rapalski iz 1920., Rimski iz 1924. godine). Ta je Zwitterova ostavština 1991. i 1996. god. predana u Arhiv Republike Slovenije u Ljubljani, a u povodu 50. godišnjice

Pariškoga mirovnog ugovora 1947. god. njezini su dijelovi korišteni kao temeljni izložci na velikoj izložbi koja je u Pokrajinskom muzeju u Kopru održana od 25. rujna do 25. listopada 1997. godine. Bila je to jedinstvena prigoda da se na jednome mjestu vidi cjelokupan, doista bogati materijal koji je hrvatskoj i slovenskoj strani služio u diplomatskim i drugim pregovorima i razgovorima.

Na izložbi je bilo izloženo veoma mnogo izvornoga gradiva – rukopisnoga, tiskanog, ilustrativnog, tekstilnog i drugoga. Tematski je izložba bila podijeljena u više cjelina, pa tako prva grupa izložaka govori o Zwitrovim objavljenim i neobjavljenim studijama iz razdoblja od 1944. do 1946. godine, među kojima je temeljna rasprava *Problemi budućih slovenskih meja*. Izložena je i zbirka od 222.752 potpisa osoba koje su zatražile da se Slovenko primorje i Trst pridruže matici zemlji; sadržaj materijala bio je razmatran u Londonu, u jesen 1945. god. na sjednici ministara vanjskih poslova pobjedničkih antihitlerovskih zemalja. Treća cjelina sadrži rezolucije donesene u znak podrške općenarodnim zahtjevima i u znak protesta protiv saveznika zbog njihova protežiranja Italije; materijali su stizali ne samo iz Slovenije i ostalih krajeva Jugoslavije već i iz stranoga svijeta. Rezolucije su stizale i s talijanske strane, ali u znatno manjem broju. Neki materijali su i umjetnički vrijedni. Potom ima građe o brojnim masovnim manifestacijama i demonstracijama, tijekom kojih je bilo i ljudskih žrtava. Prva veća manifestacija održana je 1. rujna 1945. godine, kada je u Bazovici otkriven spomenik žrtvama koje su tamo strijeljane u međuraću, za fašističke Kraljevine Italije, a između nekoliko Slovenaca našao se i Hrvat Zvonimir Miloš iz (tadašnjega) Sušaka (današnji istočni dio Rijeke). Već se na tom skupu bilo okupilo oko 80.000 sudionika, a u povodu sjećanja na fašistički zločin otposlano je oko 1.400 brzobjava raznim adresantima. Slične su manifestacije bile organizirane i kasnije, pa i u Hrvatskoj.

Blok izloženoga materijala vezan uz međunarodnu komisiju govori o djelovanju njezinih 37 članova iz Velike Britanije, SSSR-a, SAD-a i Francuske. U vezi s boravkom te komisije u Trstu u ožujku 1946. god. po ulicama grada odvijala se "bitka zastava", jer je saveznička policija skidala slovenske i druge barjake, pa su mnogi sudionici ranjeni, a dvojica su ubijena; njihovu pogrebu prisustvovalo je 80.000 ljudi. I u Puli i drugdje hrvatska i talijanska strana organizirale su manifestacije i demonstracije, pa je bilo brojnih sukoba i izgreda suprotstavljenih grupa. Komisija je na terenu rad završila 5. travnja; obišla je tridesetak naselja, dobila oko 3.650 peticija u korist (druge) Jugoslavije, a samo 350 u korist Italije. Jedan od najznačajnijih momenata u radu komisije bio je susret s predstavnicima katoličkoga svećenstva u Pazinu, kada su se oni izjasnili za komunističku Hrvatsku odnosno Jugoslaviju, a ne za demokršćansku Italiju. Jedan od izraza protesta ili izraza radosti bilo je i podizanje brojnih slavoluka, od kojih su neki bili prava umjetnička hortikulturna i slična ostvarenja; na njima su bile istaknute političke parole, demografsko podaci, popisi žrtava, razni nacionalni i drugi simboli itd. U tu kategoriju spadaju i brojni natpisi na zidovima – po svim nekada od strane Italije zaposjednutim hrvatskim i slovenskim krajevima; tako su i u hrvatskim područjima pisane mnoge parole, među kojima je najčešća bila ona iz govora Josipa Broza Tita 1944. god. na o. Visu: "Tuđe nećemo, svoje ne damo!". I danas po Istri ima tragova tih natpisa javnoga izražavanja narodne volje.

Sljedeći dio izložbe sastoji se od raznih spomenica, u vrijednosnome rasponu od znanstvenoga do općega publicističkoga sadržaja; među njima ima knjiga, zbirka zemljopisnih karata, povijesnih i drugih prikaza na više jezika. Spomenice su u načelu bile upućivane savezničkoj komisiji za granice i drugim savezničkim tijelima mirovne konferencije u Parizu itd. Zaseban odjeljak čini prikaz dviju velikih izložbi u Parizu u

ožujku 1946. godine; jedna se odnosila na narodnooslobodilački rat na području dotadašnje talijanske Julijske krajine, a druga na etnografsku, zemljopisnu, povijesnu i gospodarsku podlogu kojom se dokazivalo slovenstvo i hrvatstvo spornih krajeva. Dio koparske izložbe ukazuje i na brojne publikacije koje su tada objavljivane, napose u Sloveniji i Hrvatskoj, i to na više stranih jezika. Među njima su i brojne edicije 1945. god. u Sušaku osnovanoga Jadranskoga instituta (danas Jadranski zavod Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Zavod za povijesne i društvene znanosti iste Akademije u Rijeci, s Radnom jedinicom u Rijeci). Među njima je i temeljno djelo "Cadastre national de l'Istrie", pa knjige Iva Mihovilovića, Matka Rojnića, Josipa Roglića itd. o Trstu, Istri, popisu stanovništva 1910. godine itd.

Osim iz bogate ostavštine prof. dr. F. Zwittera materijali su za ovu koparsku izložbu posuđeni i iz Arhiva Republike Slovenije i Muzeja novejšje zgodovine u Ljubljani, Public Record Officea u Londonu, Pokrajinskoga muzeja u Kopru, Slovenskega etnografskega muzeja u Ljubljani, Mini-starstva za zunanje zadeve Republike Slovenije, a neki su dijelovi preuzeti i iz raznih objavljenih izdanja.

Koparska izložba daje podroban uvid u problematiku koja je dominirala talijansko-jugoslavenskim, točnije rečeno – talijansko-hrvatskim i talijansko-slovenskim odnosima u XX. stoljeću, a napose od 1945. god. dalje. Priređena je na veoma uspio i stručan način, a mnoštvo izvornih dokumenata i muzejskih predmeta bilo je izloženo tako da je posjetilac brzo i lako mogao ući u tematiku koja je svojedobno znatno zanimala i širu svjetsku, a ne samo talijansko-hrvatsko-slovensku, odnosno jugoslavensku javnost. Izložba u nizu svojih cjelina te mnoštvom detalja približava jedno burno vrijeme koje je opterećivalo znatan dio čovječanstva.

Petar Strčić

**ANTE MARINOVIĆ,
DUBROVAČKO POMORSKO PRAVO
KNJIGA I
STATUTARNO POMORSKO PRAVO
SREDNJOVJEKOVNE
DUBROVAČKE KOMUNE
KNJIŽEVNI KRUG, SPLIT 1998.**

“Dubrovačko pomorsko pravo” uglednog pravnog povjesnika A. Marinovića jest vrijedan eruditski doprinos osvjetljivanju problematike pomorskog prava dubrovačke komune u srednjovjekovlju. To je tek prvi dio predviđene cjeline, koja bi objavljivanjem latinskih izvornika, te najaktualnijih prijevoda vrela, popraćenih studijama o pravu specifičnih podrazdoblja, pokrivala povijest dubrovačkog pomorskog prava od početaka dubrovačke komune do propasti Republike 1808. Cilj edicije jest objaviti sve dostupne izvore dubrovačkog pomorskog prava, te ih podvrći pravno-povijesnoj kritici i filološkoj obradi. Objavljena vrela su prvenstveno pisani zakoni i uredbe, no autor upozorava da se i dobar dio običajnog prava našao kodificiran unutar njih, dok ugovori i sudska praksa nisu zastupljeni. Potrebno je napomenuti da je dio vrela ovdje prvi puta preveden.

Knjiga počinje autorovim predgovorom, a zatim slijedi “Kratki sumarni pregled povijesti Dubrovnika s posebnim osvrtom na pomorstvo”(13-95), koji još jednom ponavlja sliku o presudnoj povezanosti i upućenosti Grada na more. Osnovni sadržaj knjige čine izvornici i prijevodi vrela popraćeni studijama, strukturirani u tri glave unutar periodizacije na tri podrazdoblja dubrovačkog prava: predstatutarnog, statutarnog te poststatutarnog prava. Posljednje stranice sadrže sažetke na engleskom i talijanskom jeziku, bilješku o autoru, te pojašnjenje novčanih jedinica i mjera. Nakon likovnog priloga slijedi niz kazala (latinskih i hrvatskih pojmova, osobnih imena, geografskih pojmova, imena etnika, te autora).

U prvoj glavi, “Dubrovačko predstatutarno pomorsko pravo”(95-105), nakon manje

studije, objavljeni su latinski izvornici i prijevodi dijelova privilegija Dubrovčanima iz lipnja 1192., izdatog od bizantskog cara, Izaka Angela, te dio teksta vezan uz pomorsko pravo iz dubrovačke isprave od 1.kolovoza 1235. u kojem se zabranjuje kupovati brodove od Omišana i ostalih pirata. Marinović prvi prevodi ova vrela.

Druga glava “Dubrovačko statutarno pomorsko pravo” (105-377) sadrži izvornik i prijevod sedme knjige Statuta te članke iz njegovih ostalih knjiga “koji sadrže ponešto od pomorsko-pravnih propisa”, a svemu prethodi opsežnija studija o statutarnom pomorskom pravu. U nastavku druge glave objavljen je prijevod i izvornik odabranih odredaba iz “Knjige odredaba dubrovačke carinarnice 1277.”

U trećoj glavi, “Dubrovačko poststatutarno pomorsko pravo - pomorsko pravni poststatutarni propisi srednjovjekovne dubrovačke komune (općine)” (377-439) objavljene su odredbe “Knjige svih reformacija” koje su pomorsko-pravnog karaktera i njihov prvi hrvatski prijevod.

Vrijednost ove knjige jest što su u njoj na jednom mjestu objavljeni svi pomorsko-pravni propisi srednjovjekovnog Dubrovnika. Mnogi su po prvi puta prevedeni, a stariji prijevodi su prepravljani te popraćeni opsežnim bilješkama. Autorova opsežnija studija “Dubrovačko statutarno pravo” nudi temeljita razjašnjenja pravnih termina, sagledava pravne odredbe Dubrovnika u kontekstu njegove suvremenosti, te promišlja međusobnu uvjetovanost prava i povijesne zbilje koja ga iziskuje. Ova knjiga utoliko pruža sjajan temelj za daljnja istraživanja dubrovačkog pomorstva i samog srednjovjekovnog Dubrovnika te se možemo nadati da će ova sjajna inicijativa Književnog kruga doživjeti punu realizaciju objavljivanjem nastavka, koji bi obrađivao pomorsko pravo Dubrovnika i nakon 1358.

Lovro Kunčević

**HODIMIR SIROTKOVIĆ-PETAR STRČIĆ,
DRAGOVAN ŠEPIĆ 1907-1997**
SPOMENICA HAZU, SV. 79
ZAGREB 1998.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti objavljuje seriju Spomenica preminulim akademikima. 79. svezak toga niza posvećen je akademiku Dragovanu Šepiću, kao izdanje Akademijina razreda za društvene znanosti, čijim je članom bio preminuli akademik. Autori ovog izdanja su također članovi Razreda, akademik Hodimir Sirotković i član-suradnik Petar Strčić.

Izdanje se sastoji od četiri cjeline. Prva je zajednička studija autora naslovljena Dragovan Šepić 1907-1997, opremljena znanstvenim aparatom. U drugom dijelu P. Strčić daje popis objavljenih radova akademika Dragovana Šepića, dok u trećem dijelu donosi izbor iz literature o D. Šepiću. Četvrti dio je sažetak na engleskom jeziku.

Dragovan Šepić rođen je 15. prosinca 1907. u obitelji liburnijsko-kastavskih Hrvata, ali u Buzetu, gdje je otac - hrvatski narodni preporoditelj - službovao. Između dva svjetska rata morao je mladi Šepić pred fašistima, kad je Italija potpala pod Kraljevinu Italiju, pobjeći u Kraljevinu SHS, odnosno Kraljevinu Jugoslaviju. Tridesetih godina u Zagrebu, a zatim u Parizu, studirao je i diplomirao pravne i političke znanosti. Do druge polovice četrdesetih godina radio je u diplomaciji kraljevske i komunističke Jugoslavije. Pored ostalog bio je i tajnik dr. Ivana Šubašića. Nakon uklanjanja iz diplomacije započeo se baviti kulturnim, a od pedesetih godina i znanstvenim radom. Djelovao je u Jadranskom institutu JAZU (HAZU) u Zagrebu, a umirovljen je kao redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. U međuvremenu, postao je i redovitim članom Akademije. Specijalizirao se za povijest hrvatskih i susjednih zemalja u XIX. i XX. stoljeću. Objavio je niz knjiga i veći broj studija i članaka, napose o zavičajnoj Istri. U mladosti se bavio i književnom kritikom. Prvi

mu je rad, posvećen pedesetoj godišnjici Vladimira Nazora, objavljen u Trstu 1926. Posljednji je rad publicirao sedamdeset godina kasnije, 1996. To je uvodno slovo knjizi Mirjane i Petra Strčić o Laginji, Spinčiću i Mandiću. Preminuo je u Zagrebu 12. prosinca 1997, u devedesetoj godini.

Autori izdanja o akademiku Šepiću dali su studiozan prikaz života i njegovog plodnog rada, s iscrpnom analizom pojedinih djela, među kojima su ona s područja književne i likovne kritike, zatim radovi o hrvatskom preporodu u Istri, o Frani Supilu, o "jadranskom pitanju," o fašizmu i antifašizmu. Bibliografija i izbor radova o D. Šepiću značajki su priručni. Oba autora su dobri poznavatelji akademikovog opusa, a P. Strčić je objavio brojne radove o njegovu životu i djelima. Ovo izdanje je ne samo uspješni prikaz Šepićevog djela, već je to i dosad najpotpunija ocjena njegovoga životnog puta.

Bosiljka Janjatović

25 VIJESTI O POVIJESNOJ LITERaturi I INSTITUCIJAMA

ANTE GULIN, HRVATSKA CRKVENA SREDNJOVJEKOVNA SFRAGISTIKA, Zagreb, 1998. - U nizu pomoćnih povijesnih znanosti u nas nema sreće sa istraživačima ni iz sfragistike. Ipak, Ante Gulin pokazuje kako se može i treba pristupiti obradi dijelova grboslovlja. Naime, god. 1998., u izdanju *Golden marke-tinga* u Zagrebu (biblioteka *Povijesna istraživanja*) objavio je veoma opsežnu knjigu (str. 471), u čijem je *Predgovoru* (str. 11-12) čitatelja upozorio na to da je temi do sada poklonjena minimalna, gotovo simbolična pažnja. Autor je zatim dao pregled važnijih izvora i literature (arhivski izvori te opći pregled evropske i hrvatske sfragistike). Poslije *Uvoda*, u prvom dijelu knjige Gulin govori o srednjovjekovnim pečatima kaptola, biskupa, samostana i opata u sjevernoj i središnjoj Hrvatskoj. Drugi dio knjige

obuhvaća prikaz sličnoga sadržaja u Dalmaciji, Hrvatskom (tj. Kvarnerskom) primorju i na Kvarnerskim otocima. Srednjovjekovni pečati istarskih biskupa sadržaj su trećeg, a opće zaključno razmatranje četvrtog dijela knjige. Sažeci na njemačkom i talijanskom jeziku, karta metropolija, biskupija i kaptola u 14. i 15. st., popis izvora i literature, kazala osobnih imena, crkvenih ustanova i zemljopisnih pojmova te bilješka o autoru – dopunjavaju sadržaj ove knjige. Sa zanimanjem i velikom pažnjom dočekali smo djelo A. Gulina o jednoj od brojnih pomoćnih povijesnih znanosti, o jednoj od njezinih komponentata u hrvatskome srednjovjekovlju, o crkvenome području pečatoslovlja. Dakako, moramo reći da je ovo izvorno znanstveno djelo koje zaslužuje i detaljniju ocjenu, pa ćemo to i učiniti drugom prigodom.

FRANE PARO, TYPOGRAPHIA GLAGOLITICA, Zagreb, 1997. - U nas ima veoma malo stručnjaka koji se zanimaju počecima knjigotiskarske tehnologije, a napose one koja se odnosi na tisak glagoljskim slovima. Tako je i glagoljski tisak relativno malo proučavan, a osobito je malo proučavan onako kako ga gleda grafička struka, slagarsko i tiskarsko umijeće te njihove tehnologije. Izuzetak je Frane Paro, jer je grafičar-slikar; redovni je profesor na Grafičkom odjelu Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. F. Paro se na zaseban način zanima za "morfologiju glagoljskoga slova, za glagoljski znak kao signum hrvatskoga kulturnoga identiteta", što je "donijelo našoj likovnoj kulturi nekoliko značajnih ostvarenja" – stoji u njegovoj novoj knjizi *Typographia glagolitica* (Biblioteka *Pleter*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., ured. Jelena Hekman, str. 126). Djelo je ilustrirano brojnim crtežima i slikama, a sadrži sljedeća poglavlja (imaju i odjeljke): *Tipografska analiza hrvatskoglagoljskog prvotiska Misala po zakonu Rimskog dvora iz godine 1483., Estetika oblikovanja tipografskog slova hrvatske uglate glagoljice, Oblikovanje glagoljske tiskane knjige, O ligaturama u*

hrvatskoglagoljskim inkunabulama, Blaž Baromić – utemeljitelj tiskare u Senju i oblikovatelj njezina slovnog materijala, Kutnici i šestar Blaža Baromića – analiza tipografskog znaka. Uz taj osnovni tekst knjiga ima i *Bibliografsku bilješku, Literaturu, Kazalo mjesta i Bilješku o autoru.* Posljednja dva poglavlja do sada nisu objavljivana, dok su prethodna – integralno ili dopunjena – tiskana i u časopisu "Slovo", u monografiji "100 godina Grafičke škole u Zagrebu" i u "15 dana"; jedan je samo (skraćeno) pročitana na znanstvenom skupu, a jedan se nalazi u albumu koji je darovan Vrbniku 1994. god. prigodom otkrivanja spomenika B. Baromiću. Prema Paru u nas je Ivan Bakmaz prvi, u studiji *Grafija najstarijih hrvatskoglagoljskih tiskanih knjiga* (1984.) promatrao "tvornost olovnog glagoljskog slova komparativnom analizom oblika slova u pet inkunabula", F. Paro, u svojoj knjizi prvi put u nas razmatra "neka pitanja s područja inkunabulistike polazeći od premisa grafičkog i tipografskog 'rukotvornog' iskustva, odnosno likovno-percepcijskih oblika slova u pet inkunabula" (str. 10). Stoga upozoravamo čitaoce na ovo zanimljivo djelo, u kojem autor minucioznom analizom daje dobar uvid u svoja znanstvena istraživanja te nam u znatnoj mjeri otkriva jedan novi dio bogatstva u glagoljaškome svijetu.

A.F. ÀLBELY, RUDIMENTA POLITICAE UNIVERSALIS AERARII. OSNOVE FINANCIJALNE ZNANOSTI. Zagreb, 1994.

- Antun Ferdinand Ālbely bio je "doktor filozofije i cjelokupnog prava, pri kr. zagrebačkoj akademiji znanosti javni profesor grčke filologije, kao i za čitavo kraljevstvo Mađarske i dijelove istom pripojenih odvjjetnik pri sudskim parnicama cjelokupnog prava". Tako stoji na naslovnoj stranici Albelyjeva djela iz 1824. godine. Albely je 1794. god. rođen u Varaždinu, a umro 1875. u Požunu. Profesor na zagrebačkoj Akademiji bio je u počecima prve polovice XIX. stoljeća, a 1828. postao je profesor Pravnog fakulteta

u Györu. Objavio je niz radova. Ostavštinu je zavještao Kraljevskoj pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. Rukopis *Osnove financijalne znanosti* Rlbely je na latinskom jeziku dovršio 1824., čak i priredio za tisak, ali nije objavio; nalazi se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Transkribirali su ga u naše dane I. Karabaić i N. Jovanović, preveo N. Jovanović, a za tisak priredili S. Vranjican, Ž. Pavić i J. Šimović; objavio ga je 1996. Pravni fakultet u Zagrebu (str. 462). *Proslav* je napisao Stjenko Vranjican, a dva teksta u *Pogovoru* – zapravo studije – Željko Pavić, *Antun Ferdinand Albely*, i Jure Šimović, *Sustav, politika i upravljanje državnim izdacima i državnim prihodima u djelu A. F. Albelyja*. Rukopis očito pokazuje široku Albelyjevu naobrazbu i odlično poznavanje ranijih i tadašnjih financijskih državnih institucija. Sadržaj je uočljiv primjer hrvatskih dostignuća u XIX. st. u oblasti gospodarske znanosti, u području financija, ali je aktualan i danas: “Albelyjev bi rukopis u pojedinim njegovim sadržajima, posebno kad se radi o nekim načelima državne financijske aktivnosti, kao što su načelo štedljivosti, načelo učinkovitosti te načelo permanentnog nadzora, trebalo u današnjim uvjetima ponovno reafirmirati, i to ne samo zbog sadržaja već i zbog predložene postupaka” (J. Šimović, str. 412). Svakako, objavljivanje Varaždinčeva rukopisa znatan je dobitak za našu gospodarsku povijest.

ANTE GULIN, POVIJEST OBITELJI RATKAY. GENEALOŠKA STUDIJA I IZVORI. (1400-1793.). Zagreb, 1995. – HAZU je kao 72. knjigu u svojoj seriji *Djela Razreda za društvene znanosti* god. 1995. objavio knjigu dr. Anta Gulina, sada znanstvenoga savjetnika HAZU i upravitelja Akademijina Zavoda za povijesne znanosti u Zagrebu. Urednik knjige je akademik Hodimir Sirotković, recenzenti su bili akademici (sada pok.) Josip Adamček i Lujo Margetić. Djelo daje uvid u problematiku koja je najuže vezana uz jednu od brojnih pomoćno-povijesnih znanosti – rodoslovlje, za čije sadržaje stalno

ima zanimanja, ali u Hrvatskoj veoma malo stručnjaka i znanstvenika. Jedan od veoma rijetkih je A. Gulin, ujedno i sfragističar. Studije iz genealogije neke obitelji obično su i dobri materijali gospodarske, socijalne, demografske i druge znanosti. U tom smislu treba gledati i sadržaj Gulinova djela, objavljena na 152 stranica, uz predgovor H. Sirotkovića, *Zusammenfassung*, kazala osobnih imena i zemljišnih naziva te bilješku o autoru. U knjizi ima otisnutih i fotografija, zemljopisnih crteža i faksimila dokumenata. Djelo je autor započeo instruktivnim uvodom, u kojem govori zašto se i kako poslužio trima skupinama neobjavljenih vrela o mađarsko-hrvatskoj plemićkoj obitelji Rattkay. Ta obitelj potječe iz sjeverne Ugarske, iz mjesta Ratha na rječici Sajo, gdje se 1400. god. prvi put u pisanoj građi spominje Ivanov sin Petar te njegov rođak Ladislav. Pavao je služio u vojsci bana Ivaniša Korvina te je 1502. god. dobio posjede Jurkatinec i Veliki Tabor u Hrvatskom Zagorju, a nešto kasnije i Mali Tabor, pa se taj odvjetak nazvao Rattkay de Nagy et Kys Thabor. God. 1559. braća Petar i Pavao od Ferdinanda II. dobili su barunat, a 1687. uzdignuta je obitelj u najviši rang hrvatskoga plemstva, u grofove. Članovi su se iskazali na raznim područjima; tu je, npr., ratnik, svećenik (kanonik, isusovac itd.), pljačkaš, podban, krajiški kapetan, kraljevski komisar, misionar u Indiji i Meksiku, povjesničar, senjski biskup itd. Obitelj se ugasila sa smrću Josipa Ivana 1793. godine. U trećem dijelu knjige Gulin je opisao javnu i crkvenu djelatnost pripadnika Rattkay, te obiteljske posjede i gradove, dao je njihovo rodoslovno stablo, a gotovo polovica knjige sadrži regeste isprava i spisa o toj znamenitoj obitelji u razdoblju od 1500. do 1793. godine. Autor je dao studiozno djelo, potkrijepljeno brojnim bilješkama, s pozivom na nepoznata i poznata vrela te na literaturu na hrvatskom i stranom jeziku. Sadržaj knjige može se ocijeniti kao uzoran znanstveni rad.

CARL HUGUES, MASLINARSTVO ISTRE. ELAIGOGRAFIA ISTRIANA. Zagreb, 1999. – Carlo Hugues bio je direktor Poljoprivredne škole u Poreču (1882.-1901.) te voditelj institucija na Apeninskom polutoku (rođen je 1849. god. u Casale Monferattu, Italija). Bio je priznati stručnjak – agronom te autor brojnih članaka, osobito o vinoradarstvu, voćarstvu i maslinarstvu. Uz ostalo, ostavio je rukopis koji je čekao objavljivanje gotovo stotinu godina. Tekst je preveo Marino Marin, uredio Ivo Miljković koji je dao i *Riječ urednika*. Tekst *Masli-narstvo Istre: stvarnost i imaginarij. Carlo Hugues – zaljubljenik u maslinu kao Proslav te Masline Giulia De Franceschija* napisao je Miroslav Bertoša. *Životopis Carla Huguesa* dao je Viktor Vitolović, a *Životopis Giluia de Franceschija* M. Manin; De Franceschi je rođen 1856. u (tadašnjoj) Rijeci (otac mu je znamenit istarski povjesničar, političar i iredentista Carlo, a brat isto tako poznati povjesničar, bibliotekar i iredentista Camillo); umro je 1942. u Gologiorici. Bio je dugi niz godina direktor Obrtne škole u Piranu, a dao je bogate ilustracije za Huguesovo djelo o maslinarstvu. Hugues je svoj rukopis bio naslovio ovako: *Maslinarstvo Istre. Usporedna stručna rasprava i atlas glavnih sorata maslina uzgajanih u Istri*. Najprije je dao podatke općenito o maslinarstvu, potom opis glavnih sorti uzgajanih u Istri. Djelo je usko vezano uz poljoprivredu Istre i Kvarnerskih otoka (u XIX. i u početku XX. st. činili su jednu cislajtanijsku pokrajinu Austrijskog primorja). Huguesevo djelo – uz veoma uspjele De Franceschijeve crteže – ukazuje na jedan od najznačajnijih elemenata gospodarske povijesti Istre u XIX. stoljeću; objavljeno je na hrvatskome i talijanskom jeziku, a opremljeno upravo raskošno, u enciklopedijskom formatu.

DVIJE KNJIGE AMIRA MUZURA O OPATIJI. - Kada spomenemo Opatiju, onda nam se u svijesti automatski uobličiti slika hrvatskoga najpoznatijega ljetovališta, hotelijerskog i turističkog središta svjetskog

glasa; i to je – sve. Gotovo nitko neće pomisliti ili zapitati se: ima li Opatija išta, je li kad i imala ičeg drugoga osim mora, sunca, zelenila, hotela...? Naravno da ostajemo zatečeni ukoliko ikad itko i postavi to pitanje. A Opatija nije samo ono što nam oko dočarava, a to je slikovnica ljepotice, čiji život traje samo zbog odmora i užitka povremenih, uglavnom ljetnih namjernika-turista. Da nije tako kako se namjerniku može učiniti, svjedoči i više-desetljetna djelatnost kulturno-znans-tvenoga udruženja Katedre Čakavskoga sabora i niz njegovih kulturnih manifestacija i znanstvenih skupova kojima se “pokriva” područje liburnijske Istre. Tu je i Katedrala izdavačka djelatnost – desetak zbornika *Liburnijske teme* te više posebnih izdanja. U ovu posljednju grupu ulaze i dvije knjige Amira Muzura, Opatijca, koji nije profesionalni povjesničar, već liječnik, ali koji se tim knjigama i drugim objavljenim radovima dokazuje kao studiozan istraživač u oblasti povijesti. - Izdavači prve Muzurove knjige su Grad Opatija i spomenuta Katedrala; nosi naslov: *Opatijska Zora. Priča o jednom simbolu* (Opatija, 1997., str. 78). a govori o kulturnoj instituciji i građevinskom spome-ničkom objektu. Društvo je osnovano 1888.; u njemu su članovi mogli “čitati knjige i novine, dolaziti na predavanja, zabave i skupštine. (...)”. To je doba snaženja hrvatskog pokreta u cislajtanijskoj pokrajini Istri s Kvarnerskim otocima, i to pod vodstvom druge, pravaške preporodne generacije. Opatija tada dobiva veliku ugled kao turističko-hotelijersko središte. Između dva svjetska rata talijanska fašistička vlast zabranila je rad Društva, a ovo je oživjelo tek u godini oslobođenja 1945. Na zgradi je temeljitija rekonstrukcija učinjena tijekom naših 90-ih godina. Autor u knjizi daje i veće ekskurze o povijesti Opatije-naselja, o židovskoj zajednici itd. – Opsežniji uvid u povijest Opatije Muzur je dao u knjizi *Kako se stvarala Opatija. Prilozi povijesti nase-ljavanja, grada i zdravstvenog turizma* (1998., str. 191); izdavači su isti kao i prve knjige, s dodatkom naklade “Benja” iz Opatije. Autor

je – kao i u prethodnoj knjizi – dao u više poglavlja svoju povijesnu sliku Opatije, sasvim različitu od onih slika koje smo imali do sada o njoj. Njezine početke vezuje uz dolazak benediktinaca i njihovu crkvu posvećenu apostotolu Jakovu Starijem, uz opatiju koja se spominje 1429. godine. Autor govori o mijenama tijekom stoljeća, o opatijskim toponimima, o znamenitoj “Villi Angiolini” iz XIX. st. kao kraju opatije i početku Opatije, o talasoterapiji kao formuli opatijskoga uspona – itd. – Sadržaj obje knjige popraćen je brojnim fotografijama, izvornim crtežima, fotokopijama dokumenata. Tu je i obilan znanstveni aparat, popisi literature, sažeci (u drugoj knjizi) na talijanskom, njemačkom, engleskom i francuskom jeziku. Autor je koristio brojna vrela iz riječkoga i tršćanskoga arhiva, a na koje se poziva u fusnotama (u drugoj knjizi donosi popis *Pregledane arhivske građe*). Muzur se kritički odnosi prema nizu dosadašnjih viđenja opatijske povijesti u cjelini, a napose u pojedinim njezinim dijelovima. Ukratko: obje knjige čine cjelinu i prvi su temeljiti povijesni sadržaji o Opatiji. S ove dvije knjige mladi istraživač podigao je lijepi pisani spomenik Opatiji. Nije to više samo naselje nastalo u XIX. st., vezano isključivo uz turističke-materijalne razloge, već je to nova slika i Opatije i liburnijske Istre. Autor je skromno dodao naslovu druge knjige riječ *prilozi*, ali oba rada znatno su više od priloga: to su dobri znanstveni radovi, pisani na živ, nimalo suhoparan historiografski način, s obiljem izvornih, znatnim dijelom do sada nepoznatih podataka. Držimo po iznjetome materijalu u tim knjigama da je autor već spreman dati i opsežniju sintezu povijesti Opatije.

MORNARIČKA KNJIŽNICA. KNJIŽNICA AUSTROUGARSKE MORNARICE. K. U. K. MARINER-BIBLIOTHEK. Pula, 1997.

- Austrijska Marine-Bibliothek, potonja K. u. k. Marine-Bibliothek osnovana je 1802. god. u Veneciji pri Vrhovnom zapovjedništvu Ratne mornarice. Poticaj je dao nadvojvoda

Karlo, ministar mornarice i rata, pa i praktično, s poklonom četrnaest djela u dvadeset svezaka. God. 1850. u Trst je preseljen dio knjižnoga fonda, a potom su dijelovi dospjeli u druge institucije te 1860. u Hidrografski zavod u Trstu; odatle je 1865.-1866. dio knjižnice stigao u Pulu, u Hidro-grafsko spremište tamošnjega arsenala – novopodignute, najveće ratne luke Habsburške Monarhije, pa u Hidrografski zavod. God. 1900. knjižnica je prešla u sastav Mornaričko-tehničkog odbora. God. 1918. Biblioteka je u rukama kratkovremene Države SHS (sjedište u Zagrebu). No, istodobno je i Pulu okupirala Italija, pa je dio knjižnice odvezen na Apeninski poluotok, dok je preostali dio ušao u sastav knjižnice talijanskoga vojnog pomorskog zapovjedništva u Puli. God. 1944. njemački okupator cijeli je fond odveo u okupiranu Češku, a 1950. smješten je u bečkom Ratnom arhivu. God. 1975. veći dio je vraćen u Pulu te je pridružen fondovima Naučne biblioteke. God. 1992. Knjižnica je proglašena spomenikom kulture, a 1997. otvorena je za javnost u Danu hrvatskih branitelja. – Ovaj historijat veoma vrijednog knjižnog fonda od više desetaka tisuća svezaka knjiga, zbornika i časopisa na raznim jezicima, pa i na hrvatskome, bio je potreban, jer pretpostavljamo da mnogi povjesničari ne znaju kakvo se to veliko blago našlo u Puli. Međutim, o tom blagu već je 1986. u Puli umirovljeni bibliotekar tamošnje Naučne biblioteke Roman Lukin objavio knjigu *Mornarička biblioteka u Puli*, izd. Povijesnog društva Istre (usp. prikaz potpisanoga u *Historijskom zborniku* 41/1988., str. 392-395). Sada u rukama imamo knjigu čiji su autori Walter Wagner i Bruno Dobrić; ovaj posljednji direktor je izdavača i urednik knjige, te je napisao uvodnu riječ, a predgovor je dao Giorgio Meden. Veoma luksuzno opremljene grafičko izdanje (227 str.) objavila je Sveučilišna knjižnica u Puli, a sadrži i brojne crnobijele fotografije i crteže kao i one u boji. Prvi dio knjige (na hrvatskom i njemačkom jeziku) sadrži do sada neobjavljen rukopis

Waltera Wagnera, nekadašnjeg direktora Austrijskog državnog arhiva u Beču *O povijesti c. i kr. Mronraičke biblioteke*. Autorove bilješke dane su na kraju, a uredničke kurzivom, ispod osnovnoga teksta. U drugome dijelu knjige B. Dobrić piše *Prilog povijesti Mornaričke knjižnice od kraja prvog svjetskog rata do danas i veličina njezina sačuvanog fonda* (str. 136-176, na hrvatskom i njemačkom jeziku). Na str. 177-209 nalazi se otiskan *Katalog djela iz Mornaričke knjižnice, koja se čuvaju u Puli (izbor)*. Zajedno sa spomenutom knjigom R. Lukina i ovo djelo znatno nam približava spomenbiblioteku i njezin bogati sadržaj koji može koristiti i šira javnost.

GODINA 1848. U HRVATSKOJ. Zagreb, 1998. – Znamenita zbivanja 1848./49. na dijelu hrvatskoga prostora obilježena su 1998. i 1999. sa znanstvenim i stručnim skupovima HAZU, Hrvatskoga instituta za povijest i Društva za hrvatsku povijest te izložbom Hrvatskoga povijesnog muzeja (prosinac 1998. – svibanj 1999.) u Zagrebu. Ova posljednja institucija izdavač je zbornika/kataloga izložbe (enciklopedijski format), čija je urednica i autorica izložbe Jelena Borošak-Marijanović. Uz *Predgovor* A. Pandžić, J. Borošak-Marjanović piše *O izložbi "Godina 1848. U Hrvatskoj"* koja je sastavljena od predmeta iz zbirke izdavača te građe Arheološkog muzeja, Arhiva HAZU, Državnog arhiva Zagreb, Hrvatskoga državnog arhiva, Nacionalne i sveučilišne knjižnice i drugih institucija iz Zagreba, Rijeke i Varaždina. Ista je autorica dala i priloge *Godina 1848. u Hrvatskoj, Josip Jelačić u borbi za "Austriju malih naroda"* i *Hrvatske trobojnice kao simboli pokreta 1848.* Eli Jurdana piše o lecima i javnosti u Hrvatskoj 1848., M. Bregovac Pisk o 1848. u likovnim zbirkama izdavača zbornika/kataloga, B. Prister o novcima, medaljama i odlikovanjima u Hrvatskoj 1848./49., D. Peić-Čaldarović o oblicima hrvatskog državnog grba u vrijeme nacionalnog pokreta 1848/49., D. Bošković

o hladnom oružju u ratnim zbivanjima 1848., J. Jeličić o ručnom vatrenom oružju hrvatske vojske u ratu 1848. i M. Škiljan o osobnim predmetima i svakodnevnom životu 1848. Drugi dio zbornika je katalog, a govori o Hrvatskoj i Habsburškoj Monarhiji u proljeće 1848., o skupštinama i osnovnim političkim zahtjevima do zasjedanja Sabora, o Hrvatskom saboru 1848. kao nositelju državnog suvereniteta, o Banskom vijeću kao prvoj hrvatskoj samostalnoj vladi, o Narodnoj straži i pokušaju stvaranja narodne hrvatske vojske, o J. Jelačiću u borbi za "Austriju slobodnih naroda" i o prilikama u Hrvatskoj u vrijeme rata do proglašenja oktroiranog ustava. Na kraju je popis ilustracija te kazalo osobnih imena i zemljopisnih pojmova. Autori kataloških jedinica (ima ih 317) spomenuti su pisci članaka te A. Pandžić. Velik broj ilustracija u bojama znatno obogaćuje sadržaj zbornika/kataloga koji je upravo raskošno veoma lijepo uređen. Članci imaju sažetak na engleskom jeziku, a neki i bilješke i popis literature.

MATO ARTUKOVIĆ, IDEOLOGIJA SRPSKO-HRVATSKIH SPOROVA (SRBOBRAN 1884-1902), Zagreb, 1991. - Knjiga (str. 283) – čiji su recenzenti Mirjana Gross i Drago Roksandić – daje uvid u razdoblje eksalacije srpskog nacionalizma u Banskoj Hrvatskoj potkraj XIX. i u početku XX. stoljeća, i to na primjeru zagrebačkoga "Srbobrana", glasila Srpske samostalne stranke u Banskoj Hrvatskoj. Mato Artuković je dao dobar, sadržajan prilog boljem poznavanju karaktera i strukture srpske nacionalne ideologije u tadašnjoj Hrvatskoj. Uz *Predgovor* D. Roksandića, autor u četiri poglavlja daje uvid u onodobnu situaciju kojom dominira promadžarski režim bana K. Khuen-Hedervaryja, u društvene i političke probleme te u strukturu nacionalne ideologije koju je propagiralo to srpsko zagrebačko glasilo. Na kraju autor daje zaključak, popis izvora i literature te kazalo imena.

ARHIVI I ARHIVSKO GRADIVO. ZBIRKA PRAVNIH PROPISA 1828-1997. Zagreb, 1998. - Povijest suvremene skrbi za zaštitu rukopisne baštine u Evropi seže u XIX. st., s time da značajnije tragove treba tražiti već u prethodnom stoljeću. U prvome redu vezano je uz veću brigu za institucije općenito, i to, u počecima, najviše za upravne, u službi modernizacije države. A ta briga tada se najviše pokazuje u tekstovima zakonskih i pratećih, provedbenih propisa. O tome kako je tekla briga za arhivalija i registraturnu građu na hrvatskim prostorima imamo dobro obrađenih izvornih podataka u djelima naših arhivista i povjesničara Ivana Beuca, Igora Karamana, Bernarda Stullija i drugih. Ali, znatna praznina osjećala se zbog toga što se zakonski i provedbeni tekstovi nisu mogli naći na jednome mjestu, u jednoj knjizi. Taj nedostatak, a još više – teškoća u proučavanju povijesti arhivske i registraturne građe sada je uklonjen jer je Hrvatski državni arhiv objavio knjigu tih propisa i zakona; sadržaj knjige priredio je Marijan Rastić, arhivski savjetnik i prijašnji višedesetljetni direktor regionalnoga Historijskog, odnosno Povijesnog odnosno Državnog arhiva u Zagrebu; kazalo je izradio Jozo Ivanović. Uvod: *Popratna riječ* – napisao je glavni i odgovorni urednik edicije Josip Kolanović, ravnatelj izdavača, a *Predgovor* i *Uvod. O arhivskom zakonodavstvu* sâm priređivač. Sadržaj knjige čine dvije cjeline: *Zakoni i provedeni propisi u arhivskoj djelatnosti* i *Zakoni i provedbeni propisi o gradivu u pismohranama* (tj. u registraturama). Ukupno je objavljeno 239 zakona, sporazuma, ukaza, naredaba, odluka, uputstava, preporuka, pravilnika, popisa, kriterija, patenata, poslovnih redova i drugih materijala; od toga prvih 74 odnosi se na prvu, a od 75 do 239 na drugu navedenu cjelinu. Prva cjelina započinje sa *Zakonskim člankom o uređenju zemaljskog arkiva* u Banskoj Hrvatskoj, koji je donesen 1870. godine, a završava s dva članka iz *Zakona o knjižnicama u Republici Hrvatskoj* koji je objavljen 9. X. 1977. godine; druga cjelina započinje s

Naputkom Ces. kr. generalnoga računarskog direktorijuma u Beču od 12. prosinca 1828. broj 7558 u pogledu periodičnog škartiranja uredovnih spisa, a završava s čl. 143 *Statuta Upravnog odbora Hrvatske odvjetničke komore* (bez naznake datuma, ali je taj dokument iz naših dana). Sadržaj knjige znatan je dobitak za lakše proučavanje zaštite arhivalija i registraturne građe u dijelu hrvatskih područja, a napose je olakšano za područje Banske Hrvatske. Istodobno, daje široke mogućnosti za proučavanje povijesti institucija kao pomoćnopovijesne znanosti, zatim pravne i druge povijesti.

ARHIVSKI VJESNIK, XL., Zagreb, 1997. - God. 1899. započeo je životni put glasila središnjega hrvatskog arhiva. S prekidima, izlazi do danas, pa u rukama imamo 40. sv. za 1997. godinu; naime, nakon prekida poslije II. svjetskog rata zbornik je počeo izlaziti tako da je do danas stigao sa sadržajima koji čine znatan doprinos boljem poznavanju arhivske prošlosti te povijesti hrvatskoga naroda. U ovome broju toga glavnoga izdanja Hrvatskoga državnog arhiva (glavni i odgovorni urednik je Miljenko Pandžić) građa je raspoređena u šest grupa, i to: *Arhivska teorija i praksa*, *Povijest institucija*, *Izvješća*, *Recenzije i prikazi*, *Bibliografije*, *In memoriam*. U prvoj rubrici su autori iz Hrvatske i stranih zemalja, a članci su objavljeni na engleskom, francuskom, hrvatskom, njemačkom i slovenskom jeziku. Većina članaka govori o školovanju i odgoju arhivista, konzervatora, restauratora, fotografa i drugih stručnjaka. U drugim člancima govor je o filmskoj pravnoj praksi i drugim stručnim sadržajima. U drugoj cjelini (tri članka) govor je o taveniku, sudu i pravu, o pučkom školstvu u Sisku do 1945. i o organima državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska od 1945. do 1974. godine. U trećoj grupi izvještava se o više skupova (npr., V. evropska konferencija o arhivima, XII. konferencija članova Međunarodnog instituta za arhivske znanosti, skup o E. Fermendžinu itd.). Grupa

ocjena i prikaza daje uvid u novija arhivska i druga hrvatska i strana izdanja; na kraju je objavljena bibliografija pok. dr. Miroslave Despot i nekrolog arhivistici arhiva u Sisku prof. Nadi Križanić (1935.-1997.).

SVETI VID. ZBORNİK. Sv. 1-3, Rijeka, 1995., 1997., 1998. – U prijelomnim 90-im godinama našega vijeka sadašnji grad Rijeka – na obje strane Rječine – uzeo je za svoga patrona sv. Vida (15. VI.), zaštitnika feudalnoga gospodara nekadašnjega naselja Rijeke, odnosno Rijeke sv. Vida na desnoj obali utoka Rječine u Jadran. U okviru gradskih svečanosti, tijekom Dana sv. Vida, od 1993. priređuju se i interdisciplinarni znanstveni skupovi, ali ipak uže vezani uz povijest. Dio referata objavljen je u zborniku *Sv. Vid*. Do sada su objavljena tri sveska, i to 1995. s materijalima skupova iz 1993. i 1994., god. 1997. s tekstovima iz 1995. i 1996., a u trećemu svesku, god. 1998. edirana su priopćenja s petoga susreta koji je održan 1997. Glavni je urednik zbornika i autor sva tri *Uvodna slova* Darinko Munić. Osnovni sadržaji posvećeni su Rijeci, odnosno užem riječkom području. Među autorima nalaze se M. Bogović, I. Devčić, M. Giron, V. Hlača, O. Magaš, L. Margetić, M. Maticka, D. Munić, A. Petranović, N. Stražičić itd. Teme proteklih šest skupova, odnosno sadržaji tri zbornika zalaze u povijest, pravnu, demografsku, školsku, crkvenu, arhitektonsku, jezičnu, pomorsku, numizmatičku, glazbenu, likovnu i druge oblasti i područja riječke prošlosti. Samo kao primjer navodimo da je riječ i o glagoljici u (nekadašnjoj) Rijeci, o bratovštinama, o imovinsko-pravnoj prob-lematici u riječkom statutu iz 1530., o sjemeništu, o secesiji u stambenom gradi-teljstvu, o sušačkoj i riječkom čakavštini, o hrvatskom narodnom preporoditelju u Istri Petru Studencu koji je rođeni Sušačanin (Riječanin), o nakladniku i tiskaru Emidiju Mohorovichu, o Vinku Pacelu, o problemima oko nastajanja Riječke biskupije u vremenu od 1918. do 1925. godine, o razaranjima Rijeke potkraj II. svjetskog rata,

o Rijeci u vezi s razgraničenjem s Italijom 1947., o odnosu Opatije i Rijeke u prošlosti itd. Kako je vidljivo, tematika je veoma raznorodna, no usmjeravana prema jednome cilju: revalo-rizirati dosadašnje znanje o Rijeci i dati njezinu noviju sliku, i to s time da je – što se tiče referenata na skupovima i autora članaka u zborniku – riječ o relativno mladim istraživačima prošlosti Rijeke. Na to osobito upozoravamo jer Rijeka dugo nije imala sreće s, npr., povjesničarima koji su radili u njoj, ali su znatnim dijelom opusa više bili orijentirani prema širem riječkom području, napose prema Istri.

ZBORNİK Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16, Zagreb, 1998. – Glavni i odgovorni urednik Miroslav Kurelac te njegov zamjenik Ante Gulin priredili su Zbornik (str. 183) koji je, zapravo, posvećen 50. obljetnici postojanja i djelovanja izdavača koji se 1948. zvao Historijski institut te je do 1963. djelovao zajedno s Arhivom, Orijentalnom zbirkom, Laboratorijem za restauraciju rukopisa i arhivalija, Filigranološkim kabinetom, Fotoslužbom, Knjigovežnicom i Bibliotekom. Institut je objavio brojne knjige stalno uposlenih i vanjskih znanstvenih i stručnih suradnika, a od 1954. objavljuje i zasebno svoje glasilo Zbornik; organizirano je i niz znanstvenih skupova. Među suradnicima koji su do 1963. radili u Institutu bili su, npr., V. Mošin, V. Štefanić, S. Bajraktarević, M. Kurelac, Z. Herkov, M. Gross, V. Koščak, M. Brandt, I. Erceg, S. Traljić, N. Močanin itd. Pored upravitelja u ime Akademije voditelji su bili M. Kostrenčić, Z. Herkov, Lj. Boban, I. Karaman i H. Sirotkovića, a sada je voditelj M. Kurelac. U 16. sv. Zbornika upravitelj A. Gulin dao je pregled 50-godišnjega rada Instituta/Odsjeka, od 1948. do 1998., te studiju Srednjovjekovna javna djelatnost i pečati srijemskog kaptola sv. Stjepana De KW i sv. Ireneja kod Mitrovice (tiskani su i fotografije pečati). Zatim je tiskan članak Odjek pada tvrđave Accon 1291. g. u Hrvatskoj. (O

krizarskoj vojni kao vidu hodočašća), Pál Engela; Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa, Damira Karbića; Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. Pokušaj analize, Aleksandre Kolarić Juraj Utješenović i njegovo doba, Tomislava Markusa. Osamnaest pisama iz korespondencije Jelačić-Lentulaj 1848. godine. Na kraju su objavljena tri prikaza i nekrolog Josipu Turčinoviću.

MIRA CENCIČ, TIGR. SLOVENC I POD ITALIJO IN TIGR NA OKOPIH V BOJU ZA NARODNI OBSTOJ. KRAS I VIPAVSKA DOLINA. Ljubljana, 1997. – Talijanska okupacija zapadnih i južnih krajeva Slovenije izemđu dva rata te okupacija nekih drugih krajeva tijekom prvog dijela II. svjetskog rata – relativno je dobro obrađena u slovenskoj, a pažnju je pridala i talijanska historiografija. U okviru toga zanimanja nalazi se i pro-učavanje slovenskoag pokreta otpora od 1918. dalje, u okviru kojega osobitu ulogu ima organizacija TIGR – Trst, Istra, Gorica, Rijeka. O toj ilegalnoj organizaciji postoji velik broj znanstvenih, stručnih i memoarskih radova pa i na hrvatskom jeziku, jer su u njoj sudjelovali i Hrvati iz područja koja su se nalazila pod Italijom. Sada u rukama imamo još jednu knjigu (str. 370), podijeljenu u 14 velikih poglavlja (svako poglavlje ima niz odjeljaka); knjiga ima i brojne bilješke te popis literature. Autorica Mira Cencić djelo je posvetila Antonu Rutaru (1901.-1996.), članu TIGR-a, koji je ostavio brojne podatke o tome antifašističkom i antitalijanskom udruženju. Autorica je najprije dala opsežniji uvid u sustav vlasti Kraljevine Italije, odnosno fašističke savojske imperije, u osnivanje i organizaciju TIGR-a, s osobitom akcetom na njegovo djelovanje u vipavskom i kraskom području. Dala je i razna mišljenja o Tigrovcima i o njihovoj ulozi, koja su – neko vrijeme poslije II. svjetskog rata – bila negativna u tadašnjoj Jugoslaviji, napose u Sloveniji, pod znatnim “vplivom kominformovskih mnenj in stalini-stične ideološke analize” (B. Štih, 1984.); tako se, npr., Tigrovcima osporavalo da su i oni antifa-

šistički prvoborci. U hrvatskoj je Istri TIGR, kao i organizacija Borba, dobila snažan udarac s progonima koji su započeli 1929. god. i strijeljanjem Vladimira Gortana u Puli; no, u hrvatskoj historiografiji i Gortanu i drugima dana je zaslužena pažnja, a sâm Gortan postao je općenacionalni simbol borbe hrvatske Istre.

BORIS PRISTER, ODLIKOVANJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE IZ ZBIRKE DR. VELJKA MALINARA, Zagreb, 1997. – Boris Prister specijalizirao se za obradu manje poznatoga pomoćno-povijesnoga područja, za odlikovanja. Tako je 1991. god. objavio *Odlikovanja iz zbirke dr. Veljka Malinara, I. dio*, i to kao katalog Povijesnog muzeja Hrvatske (*Katalog muzejskih zbirki XXIV*); god. 1997. isti je izdavač u istoj seriji, sv. XXVIII., Pristeru objavio i *Odlikovanja Nezavisne Države Hrvatske iz zbirke dr. Veljka Malinara* (str. 94, enciklopedijski format, crnobijele fotografije i fotografije u boji); recenzenti su Mira Kolar-Dimitrijević i Marija Maticka, urednica Ankica Pandžić, a autor brojnih fotografija Igor Brzolja; raskošno grafički djelo je uredio Alfred Pal; tekst na engleski preveo je Tomislav Pisk. Predgovor je dao autor. U prvoj svojoj spomenutoj knjizi Prister dao je odlikovanja iz Habsburške Monarhije koja se nalaze u Malinarovoj knjizi. Dr. V. Malinar skupio je preko 150 redova, kolajni i spomen-znakova NDH koja su tijekom proteklih više od pola stoljeća postala rijetka. Prister je u knjizi dao tri cjeline. U prvoj je objavio kratku povijest ustaškoga pokreta u emigraciji, jer se bez toga, po autorovu mišljenju, ne bi mogla razumijeti pojava velebitske kolajne. U drugom je dijelu autor dao pregled odlikovanja NDH iz Malinarove zbirke, a u trećoj cjelini donijeti su kronološkim redom zakonski materijali NDH za njezina trajanja, koja govore o odlikovanjima. Djelo donosi činjenice iz faleristike, jedne od do sada neprizantih pomoćnih povijesnih znanosti, a koja u znanostima i stručnome svijetu još uvijek ne dobiva zasluženu pažnju. No, upravo objav-

ljivanje prve i ove, druge Pristerove knjige govori o potrebi temeljitije i sustavnije obrade odlikovanja u nas, koja na najvidljiviji način reprezentiraju određenu zajednicu što se smatra državom ili koja to zaista i jeste. U tome smislu treba pozdraviti objavljivanje i preostale dvije knjige sa sadržajima iz bogate ostavštine V. Malinara, o odlikovanjima Kneževine i Kraljevine Crne Gore, Srbije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kr. Jugoslavije, te četvrte knjige sa sadržajima o odlikovanjima NOB-a, DFJ, odnosno FNRJ odnosno SFRJ. Te su dvije knjige također bile najavljene 1991., u prvoj ediciji B. Pristera.

TONE FERENC, LA PROVINCIA "ITALIANA" DI LUBIANA. DOCUMENTI 1941-1942. Udine, 1994. - God 1988. u Mariboru je veoma ugledni slovenski povjesničar dr. Tone Ferenc objavio knjigu *Fašisti bez krinke. Dokumenti 1941-1942.* (serija: *Documenta et studia historiae recentionis*, sv. 5, Založba Obzorja). God. 1994. u Udinama, u Italiji, objavljen je na talijanskom jeziku prijevod te knjige, i to u izdanju Istituta friuliano per la storia del movimento di liberazione (str. 582, uključivši i fotografije). Djelo ima *Uvod* te opsežnu studiju *Il sistema dell'occupazione italiana nella Provincia Lubiana*, u kojoj govori o odnosima Italija-Jugoslavija 1939.-1941., o travanjskom ratu 1941. i talijanskoj okupaciji središnje Slovenije, o talijanskoj vojnoj i civilnoj upravi, o fašističkoj partiji i njezinoj organizaciji te o vojsci. Iza toga objavljeno je 107 dokumenata te 14 dodataka. Prvo vrelo datirano je s 12. IV. 1941., a posljednje s 30. prosinca 1942. godine. Izvori su prvorazredne vrijednosti te ukazuju na raznolikost u sustavu talijanske kraljevske fašističke okupacije koja je proširena s ranijih okupiranih područja Slovenije; njih je Rim držao u svojoj okupacijskoj vlasti već od 1918., a Rapalskim ugovorom s Kr. SKS međunarodno pravno od 1920. godine. U objavljenim vrelima ima i znatan broj podataka o hrvatskim krajevima, koji su bili okupirani od istoga okupatora, a na razne

načine bili su vezani uz Provinciju Ljubljana. Npr., objavljeni su i materijali koji su vezani uz talijansku II. armiju koja je sjedište imala u Sušaku (istočni dio današnje Rijeke). Autor se u uvodnoj studiji poziva i na hrvatske povjesničare (npr. na F. Čulinovića, B. Krizmana). Uz dokumente objavljene su i brojne bilješke, od kojih neke imaju i šire znanstveno značenje. Preobjavljivanje zbirke dokumenata sa slovenskoga na talijanski jezik u samoj Italiji značajno je priznanje T. Ferencu kao znanstveniku koji objektivno donosi i interpretira izvore. A ta su vrela prvorazredan materijal i za hrvatsku povijest 1941. i 1942. godine.

HODIMIR SIROTKOVIĆ-BRANKA BOBAN, LJUBO BOBAN 1933.-1994., Zagreb, 1998. – U seriji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti *Spomenica preminulim akademikima* kao 81. svezak u Zagrebu je 1988. izašlo je izdanje o preminulome Ljubi Bobanu, čiji je urednik te djelimice autor teksta Hodimir Sirotković. S obzirom na to da je Lj. Boban bio član Razreda za društvene znanosti – omanji svezak je izašao iz tiska kao izdanje toga Razreda. Sirotković je dao studiju (s bilješkama) pod naslovom *Znanstveno djelo akademika Ljube Bobana* (str. 7-24), koji je 10. svibnja 1933. god. rođen u Solinu, a iznenada 9. listopada 1994. preminuo u Zagrebu. Detaljno je praćen Bobanov životni put, od osnovne škole u Solinu do Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, na kojem je Boban diplomirao povijest i doktorirao te bio redovni profesor na Katedri za noviju povijest (a i niz godina njezin voditelj). Boban je bio inicijator osnivanja i niz godina voditelj Instituta za hrvatsku povijest zagrebačkoga Svaučilišta, tajnik Mađeukademijskog odbora za proučavanje uzroka i posljedica II. svjetskog rata, redovni član HAZU, član njezina Predsjedništva i Uprave, a neposredno pred smrt izabran je bio za tajnika spomenuota Akademijina Razreda za društvene znanosti. Sirotković ističe njegove nastavničke i znanstvene kvalitete, te prikazuje Bobanove

najvažnije znanstvene radove koji se gotovo svi odnose na povijest hrvatskoga naroda od 1918. do 1945., napose na hrvatsko-srpske odnose u tome razdoblju, te na HSS. Ukazuje i na kvalitetu u Bobanovu djelu, koja je veoma rijetka u hrvatskih povjesničara, na znanstvenu polemiku koju je pažljivi njegovao. Sirotković kaže: "Trideset generacija zagrebačkih studenata povijesti prošli su kroz metodu školu povijesnih razmišljanja i analiza prof. Bobana koja su uvijek bili prožeti velikom kritičnošću u upotrebi i međusobnom analitičkom povezivanju izvora. (...). Prof. Boban bio je i izvrstan organizator znanstvenog rada (...). Boban se u svom istra-živačkom radu služi brojnim i raznovrsnim izvorima iz domaćih i stranih arhiva, posebno još i iz osobnih arhiva političara, te raznovrsnih objavljenih publikacija toga doba. Autor se ističe velikom kritičnošću u upotrebi izvora, logičnim povezivanjem bitnih činjenica i objektivnim valoriziranjem pojedinih problema. (...). Svojim znanstvenim djelovanjem afirmirao je modernu hrvatsku historiografiju i u europskim razmjerima, pa je stoga bio izabran i za člana Europske akademije" (str. 23.). U drugome dijelu edicije (str. 25-42) Branka Boban, *Bibliografija akademika Ljube Bobana*, donosi popis njegovih znanstvenih i stručnih radova te naslove članaka opće publicističke naravi. Posebno je donijet uvid u Bobanov rad kao člana uredništava, organizacijskih odbora simpozija, popis referata na znanstvenim skupovima, predavanja u JAZU/HAZU, u novinama i časopisima, polemika o Jase-novcu, o kontroverzama iz povijesti Jugoslavije, o hrvatskim granicama, o položaju povijesne znanosti. Na kraju je rubrika *Drugi o djelima Ljube Bobana* i popis nekrologa. Edicija daje cjelovitu sliku značaja i vrijednosti Lj. Bobana. Sadržaj ove edicije još jednom potvrđuje Bobanovo djelo kao jedno od najznačajnijih u hrvatskoj historiografiji a njegovu ličnost kao jednu od najkreativnijih u hrvatskoj povijesnoj znanosti.

SLOVENIJA, ITALY. SLOVENIA, ITALY. BELA KNJIGA O DIPLOMATSKIH ODNOSIH. WHITE BOOK ON DIPLOMATIC RELATIONS. Ljubljana, 1996. – Složeni slovensko-talijanski odnosi u prošlosti u negativnome smjeru osobito su eskalirali poslije I. i tijekom II. svjetskog rata, a posljedice se osjećaju i danas. Naime, prema Mirovnom ugovoru u Parizu 1947. dio slovenskih područja (Beneška Slovenija, Kanalska dolina, goričko, tršćansko i sjeverozapadno istarsko područje) ostalo je u okviru talijanske države. Svojevrsan odraz toga je i zbornik radova koji je objavilo Ministarstvo za vanjske poslove Republike Slovenije (str. 93+XXIII). Edicija je dvojezična – engleska i slovenska: urednik je Zoran Thaller, koji je dao i uvod: *Foreword-Spremna beseda*; u njemu obrazlaže zašto se državno tijelo Republike Slovenije odlučilo na objavljivanje izvora diplomatskih dokumenata i sporazuma vezanih uz odnose dviju republika. S obzirom na to da je Italija podržavala neke poteze (npr. u vezi s optantima) te da nije poštovala ranije utvrđene sporazume (npr. o zaštiti slovenske manjine u Italiji), jer su "naše pobude naletele na zid nasprotovanja, ker Italija izkorišća svoj položaj znotraj evropskih asociacij za to, da v mednarodni javnosti popačeno prikazuje bivstvo odnosov med Italijo in Slovenijo, in ker ne ločuje med bilateralnim sporazumevanjem in multilateralnim pogojevanjem, je Republika Slovenija sklenila z objavo *Bele knjige* dokumentirano in pravno osvetliti zgodovinske odnose med državama in v tej luči pred očmi tuje in domače javnosti razjasniti tudi ozadje vsega nepotrebnega in nepravicega dogajanja, ki dandanes meče senco na skupno prihodnost dveh evropskih sosed" (str. 7). Tako ovaj zbornik sadrži i pretiskane članke (npr. iz Enciklopedije Slovenije), čiji su autori B. Marušič, M. Kacin-Wohinz, M. Gombač, J. Jeri i T. Poljšak. U sada objavljenom zborniku riječ je i o potonjim dokumentima, o Londonskom ugovoru iz 1915., o posebnom Sudu za zaštitu talijanske države, o Zoni A Julijske krajine, o Mirovnom

ugovoru s Italijom, o Zoni A i Zoni B STO-a, o sporazumu između FNRI i RI, o Londonском sporazumu 1954, o Memorandumu o suglasnosti između vlade Italije, Britanije, SAD i Jugoslavije o STO 1954., i o drugim sporazumima između Rima i Beograda, među kojima se ističe Osimski sporazum 1975. Tu je i Deklaracija o nezavisnosti Skupštine Republike Slovenije 1991., pismo o priznanju talijanskoga predsjednika F. Cossige slovenskom predsjedniku M. Kućanu 1992., te razni drugi dokumenti. U *Dodatku* objavljeno je niz faksimila dokumenata. Zbornik ima službeni karakter, a sa svojim sadržajem neposredno i indirektno govori i o hrvatsko-talijanskim odnosima. Sada, na jednome mjestu ti dokumenti daju mogućnost boljega razumijevanja hrvatsko-slovenskih i talijanskih odnosa u XX. st., a ne bi bilo na odmet da slično izdanje bude objavljeno i na hrvatskoj strani.

FERENČEV ZBORNIK. Prispjevki za novejšo zgodovino, XXXVII, 2, Ljubljana, 1997. - Tone Ferenc ulazi u red najistaknutijih povjesničara koje je uopće dala slovenska historiografija. Rođen je 1927., a njegov nekadašnji matični Inštitut za novejšo zgodovino u Ljubljani – bio mu je i direktor – 1997. god. posvetio mu je 2. sv. XXXVII. godišta svoga časopisa *Prispjevki za novejšo zgodovino* (str. 461). Više vodećih i drugih slovenskih povjesničara smatrali su potrebnim da svojim priložima učine čast tako zaslužnom kolegi koji je dovršio 70 godina života. U mladosti je Ferenc živio u uvjetima mađarske i njemačke okupacije, tako da je poslije II. svjetskog rata morao ubrzano nadoknađivati propušteno. No, to je učinio upravo na sjajan način – za diplomski rad na studiju povijesti Filozofski fakultet u Ljubljani 1965. god. o *Šesto neprijateljskoj ofenzivi u Sloveniji* dobio je studentsku Prešernovu nagradu. Započeo je s radom kao arhivist u Muzeju narodnog oslobođenja NR Slovenije u Ljubljani; do 1976. napredovao je do najvišega zvanja arhivskog savjetnika. God.

1956. na Filozofsko-povijesnom fakultetu u Beogradu doktorirao s disertacijom *Nacistička denacionalizatorska politika u Sloveniji u godinama 1941-1945*. Do 1975. bio je voditelj arhiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja u Ljubljani, a istodobno – od 1971. – i direktor toga Inštituta. U mirovinu je otišao 1997., u istoj ustanovi koja od 1989. nosi ime Inštitut za novejšo zgodovino. Istodobno je Ferenc postao znanstveni savjetnik, a od 1981. do 1995. bio je redovni profesor na Filozofskom fakultetu te je predavao povijest II. svjetskog rata i NOR-a. Bio je i član brojnih uredništava knjiga, zbornika i enciklopedija, predsjednik Povijesnog društva Slovenije i potpredsjednik Arhivskog društva Slovenije itd. Autor je brojnih knjiga, studija i članaka na slovenskom, hrvatskom i drugim jezicima, među njima i sljedeće knjige: *Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943.* (1967.), *Akcije organizacije TIGR v Avstriji in Italiji spomladi 1940.* (1977.), *Satan, njegovo delo in smrt* (1979.), *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945.* (1968.), *Primorska pred općeljudske ostajo 1943. Južno primorski odred in Gregorčičeva brigada* (1983.). – itd. Djela su mu prevedena na strane jezike, pa je, npr., knjiga *Fašisti brez krinke. Dokumenti 1941-1942.* koja je objavljena 1988. u Mariboru, na talijanskom jeziku u Italiji izdana 1994. godine: *La provincia "italiana" di Lubiana. Documenti 1941-1942.* Za svoj znanstveni rad Ferenc nagrađen je brojnim slovenskim i jugoslavenskim priznanjima, odlikovanjima i nagradama. Vidljivo je da je Ferenc izuzetna znanstvena ličnost, veoma plodnoga radnoga vijeka. Dio njegova opusa govori i o hrvatskoj povijesti od 1918. do 1945., pa je tako svoj prilog dao i nedavno na simpoziju u Zagrebu, koji je priređen na temu hrvatskoga egzodusa iz Istre poslije 1918. godine.

NADA KISIĆ KOLANOVIĆ, MLADEN LORKOVIĆ - MINISTAR UROTNIK. *Zagreb, 1998.* – Ovo arheografsko izdanje ulazi u oveću grupu posljednjih nekoliko godina objavljenih radova čijim se sadržajima nastoji ubrzano dobiti nova slika ustaškoga pokreta i Nezavisne Države Hrvatske, koja je u razdoblju do početka 90-ih godina bila dosta jednostrano formirana. Doduše, novoobjavljeni sadržaji od 1991. do danas, pa tako i ova knjiga u znatnoj mjeri potvrđuju ono što je osnovno – da ta upravna cjelina nije zaživjela, niti je bila nezavisna, niti država, niti hrvatska, jer je u potpunosti ovisila o nacističkom Velikonjemačkom Reichu i fašističkoj Kraljevini Italiji koje su je i osnovali. Knjiga je 1998. objavljena kao zajedničko izdanje “Golden marketinga” i Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, u biblioteci “Povijesna istraživanja”, a urednik je Josip Kolanović, ravnatelj Arhiva. Autorica Nada Kisić Kolanović dala je prvu trećinu knjige (ukupno djelo ima str. 407) – opsežnu studiju, u kojoj podrobno prikazuje, analizira i ocjenjuje život i djelo Mladena Lorkovića, ministra NDH. U izradi te rasprave autorica se služila vrelima i relevantnom literaturom, pretežno onom provenijencije iz Lorkovićeve kruga ili ideološki njemu bliska, a koja u nas uglavnom nije korišćena do 1991. Pri tome je znatnu pažnju posvetila i onoj komponenti HSS-u, koja je bila značajna u neuspjehom Lorkovićeve pokušaju da usmjeri politiku NDH u pravcu koji bi joj – u reformiranom obliku – produžila život. U većem dijelu knjige, u njezine dvije trećine objavljena je građa, i to Lorkovićeve dnevnički zapisi od 1941. do 1944., materijali iz poslijeratne istrage nad ustaškim i haesesovskim funkcionarima, nad V. Koščakom, D. Sinčićem, A. Moškovim, M. Alajbegovićem i A. Košutićem (1945.-47.) te prikaz političkih prilika od 1943. do 1945. za sada neutvrđenoga autora. Dodano je i pismo S. Perića Lorkoviću te nacrt programskog spisa HSS-a iz 1943. Na kraju je kazalo osobnih imena. Autorica uvodne studije i priređivačica građe

za objavljivanje potkrije-pila je sadržaj knjige brojnim bilješkama, od kojih niz daje i obilje podataka. Djelo govori o tragediji dijela pripadnika ustaškoga pokreta, povezanoga s HSS-om, čiji su pokušaj – bunt 1944. poglavnik NDH A. Pavelić i njegov krug brzo, glatko i surovo skršili. Glavni su vinovnici pobijeni potkraj rata. Taj “puč” do sada je u hrvatskoj historiografiji bespotrebno obrađivan relativno blijedo, iako se on uklapa u slične antihitlerovske pokušaje u okviru nacifašističke Osovine u Evropi

50 GODINA INSTITUTA ZA ETNOLOGIJU I FOLKLORISTIKU. – Počeci stručnoga pa znanstvenog uobličavanja hrvatske etnologije i folkloristike ulaze u XIX. stoljeće, a osobito su vezani za djelovanje Odbora za narodni život i običaje JAZU. Temeljna prekretnica, pak, nastala je 1886., s *Osnovama za proučavanje i sabiranje građe o narodnom životu* Antuna Radića. Od tada, od kraja XIX. st. do 1948. god. niz naraštaja etnologa i folklorista obogatili su naša znanja o temeljnim odednicama u životu hrvatskog naroda, pa i nekih nacionalnih manjina. Muzikološki i filološki naponi da se još sustavnije priđe istraživanju narodnoga blaga pridonijeli su 1948. god. osnivanju Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, današnjega Instituta za etnologiju i folkloristiku. Od Radićeva zanimanja za narodno svakodnevlje, u čije je okvire uvrstio, npr., i narodnu i gospodsku kulturu došlo se do širokoga raspona istraživanja – od slikarstva i glazbe preko jezikoslovlja do istraživanja o narodnom teatru te do shvaćanja da je narodna književnost umjetnički fenomen. Štoviše, prelazi se od kulturno povijesnoga apsketa istraživanja do stvaranja temelja hrvatske etnološke znanosti, zasnovanoga i na suvremenim razvojnim razinama u stranome svijetu. Tako se istraživački interes okreće i prema tzv. drugoj egzistenciji folkloru, prema onim elementima koji nastaju, traju i nestaju, npr., u modernim medijima. Do danas se Institut razvio u široko rasprostranjenu znanstvenu

cjelinu koja okuplja etnologe, muzikologe, komparativiste, kroatiste, povjesničare, povjesničare umjetnosti, etnokoreologe, teatrologe i lingviste. Okrenut je i praksi i teoriji, timskome i pojedinačnom istraživanju, izdavačkoj produkciji i fakultetskom nastavnom radu, a sve to omogućuje i velika, specijalizirana knjižnica od gotovo 30.000 svezaka, više od 10.000 jedinica unesenih u računala (knjižnica je uključena u CARNET – mrežu). *Narodna umjetnost*, časopis koji izlazi od 1962., vodeći je hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku (do 1995. izlazi jednom godišnje, a od tada češće, i to tako da je prvi broj otisnut na engleskom, a drugi na hrvatskom jeziku); osobito treba istaknuti cjeline *Folklore and Oral Communication/ Folklore und mündliche Kommunikation* (1981.), *Folklore and Historical Process* (1989.) te sveske posvećene istaknutim znanstvenicima: Maji Bošković-Stulli (1993.), Dunji Rihtman-Auguštin (1996.) i Ivanu Ivančanu (1997.). Oni i pojedini drugi suradnici dali su radove upravo kapitalne vrijednosti, pa su stoga dobili i zaslužena domaća i strana priznanja, od kojih spominjemo austrijsko-njemačku nagradu “Gottfried von Herder” Bečkoga sveučilišta Herderove zaklade u Hamburgu (1991.) i priznanje “Giuseppe Pitřč-Salvatore Salomone Marino” (1992.) dugogodišnjoj direktorici Instituta M. Bošković-Stulli. Ovu posljednju nagradu dobila je i D. Rihtman-Auguštin, također nekadašnja direktorica Instituta. Od 1986. ravnateljica je Zorica Vitez, a Institut ima 33 stalna suradnika, od toga 30 znanstvenika, među kojima i četiri znanstvena savjetnika, sedam viših i pet znanstvenih suradnika; koliko se pažnje pridaje mladim naraštajima, svjedoči i 14 asistenata i novaka. Uzajamno prožimanje terenske prakse i istraživanja, znanstveno proučavanje i interpretacije prikupljenih podataka, teoretsko osmišljavanje razvoja sadržaja hrvatske etnologije i folkloristike, zasno-vanoga na suvremenim temeljima znanosti u svijetu – osnovica je djelovanja toga Instituta iz kojega

se jasno vidi specifičnost hrvatske nacionalne kulture, ali i njezin integralni, univerzalni oblik.

25 GODINA “KAJKAVSKOGA SPRAVIŠĆA”. – God. 1973. osnovan je KUD “Ksaver Šandor Gjalski” koji je sljedeće godine u Zagrebu transformiran u “Kajkavsko spravišće”. Prvi predsjednik oba društva bio je (sada pok.) Josip Adamček, redovni profesor Filozofskoga fakulteta i potonji redovni član HAZU u Zagrebu; pored drugih, predsjednici su bili i Ivan Očak i Dragutin Pavličević, također povjesničari, a sada je predsjednik akademik Miroslav Šicel, književni povjesničar. Spravišće je preuzelo i nastavilo s izdavanjem časopisa “Kaj”. Društvo ima interdisciplinarni karakter, ali u znatnoj mjeri njeguje proučavanje tema iz prošlosti, pa su tako, npr., nekoliko brojeva “Kaja” u cjelini posvećeni povijesti kajkavske književnosti; 1969. objavljen je separat toga časopisa o seljačkoj buni 1573., u seriji *Kulturni i prirodni spomenici Hrvatske* god. 1975. J. Adamček objavio je knjigu *Povijest vlastelinstva i trgovišta Jastrebarstvo*, kao 29. sv. “Male biblioteke Ignac Kristijanović”; god. 1996. tiskan je zbornik *Antun Mihanović i njegovo doba* – itd. Spravišće je priredilo niz skupova, npr. *Šest stoljeća kulture i umjetnosti u Lepoglavi* (1995.; objavljen je i zbornik radova), pa “Kajkavskih tribina” i izložaba s povijesnim sadržajima. Društvo je u niz navrata interveniralo i na terenu, kako bi spasilo ili poticalo spasavanje, saniranje, objavljanje itd. pojedinih povijesnih objekata. Očito je da je “Kajkavsko spravišće” u proteklom 25-godišnjem razdoblju višestruko opravdalo svoje postojanje.

AZEM KOŽAR, MEĐUNARODNI I NACIONALNI SISTEM ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA U RATNIM OKOLNOSTIMA, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta, Tuzla, 1997. – Azem Kožar direktor je regionalnoga arhiva u Tuzli I predavač na Odsjeku za povijest Filozof-skoga fakulteta u

Tuzli. Autor je niza radova s povijesnim i arhivskim temama, a posljed-njih nekoliko godina – silom neprilika – živo se angažirao u traženju novih rješenja na području zaštite arhivske baštine te kulturnih dobara u ratnim okolnostima. Tako je objavio navedeni članak (str. 19-35), sa sljedećim cjelinama: *1. Opće napomene, 2. Osvrt na historijat međunarodnog sistema zaštite, 3. Neke osobenosti međunarodnog sistema zaštite (Konvencije, Društvena akta, Osnove nacionalnog sistema zaštite, Moguć-nosti primjene, Stradanje kulturnih dobara BIH u toku rata 1992-1995/ Stanje zaštite u ratnim okolnostima, Efekti zaštite, Doprinis među-narodne zajednice zaštiti kulturnih dobara u ratnim okolnostima), Zaključak.* Članak ima i bilješke. Autor se kritički odnosi prema dosadašnjim metodama zaštite arhivske, odnosno kulturne baštine općenito tijekom rata, a tu kritiku zasniva na iskustvima rata koji je u Bosni i Hercegovini vođen od 1992. do 1995. Naime, autor smatra zastarjelim dosadašnje načine zaštite, koji se zasnivaju na iskustvima Drugoga svjetskoga rata. Pored ostaloga, porušeno je ili oštećeno 8 židovskih, 36 pravoslavnih, 314 katoličkih i 1686 islamskih vjerskih objekata. Stradala je i velika količina bibliotečne građe, a osobito je stradala arhivska baština u Orijentalnom institutu u Sarajevu, koji je uništio veliko-srpski napadač. Tom prigodom izgorjelo je 250.000 dokumenata i druge građe: U mostarskom Arhivu Hercegovine uništeno je 10% građe. Autor smatra da treba promijeniti i odredbe “međunarodnog i nacionalnog sistema zaštite kulturnih dobara kako se ovakav kulturocid ne bi više ponovio na bilo kojem dijelu svijeta”.

SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSIĆ, MONOGRAFSKE PUBLIKACIJE NA TEMU DOMOVINSKOG RATA IZ KNJIŽ-NIČKE ZBIRKE MUZEJSKOG DOKU-MENTACIJSKOG CENTRA, u: Ratne štete na muzejima i galerijama u Hrvatskoj, Zagreb, 1997. – Tijekom veliko-srpske

agresija na Hrvatsku učinjene su velike štete na brojnim objektima iz oblasti kulture, među kojima je i znatan broj spomeničkih objekata, te su uništeni ili oštećeni i njihovi sadržaji koji su kapitalne hrvatske nacionalne a time i općesvjetske vrijednosti. Dio tih kulturnih dobara je opljačkan i odnesen izvan Hrvatske. O tome je objavljeno niz radova na hrvatskome i stranim jezicima, a sada samo upozoravamo na veoma korisni bibliografski prilog S. Radovanlije Mileusić u naslovljenom zborniku radova (str. 167-176). Do sada je već objavljeno više bibliografskih tekstova o Domovinskom ratu, ali ovaj prilog je specijaliziran, te uglavnom donosi popis onih objavljenih knjiga, kataloga izložaba i članaka čiji sadržaji govore o stradanju muzeja i galerija u Hrvatskoj te o uništenju, oštećenju i pljačkanju njihovih bogatih sadržaja.

ETIČKI KODEKS ARHIVISTA, Zagreb, 1997. – Međunarodno arhivsko vijeće na 13. Međunarodnom arhivskom kongresu koji je od 2. do 6. rujna 1996. god. održan u Pekingu usvojilo je *Etički kodeks* za svoje članove, odnosno arhiviste uopće. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, u svojoj “Maloj knjižnici Arhivskog vjesnika” god. 1997. objavio je prijevod toga *Kodeksa* prema francuskom i engleskom predlošku (*Code de déontologie, Code of ethics*); prijevod je učinila Ornata Tadin, arhivistica toga središnjega hrvatskog arhiva. *Kodeks* ima šest točaka u *Uvodu* te deset točaka u samome tekstu; sadržaj *Kodeksa* glasi ovako: 1. *Arhivisti čuvaju integritet arhivskoga gradiva i na taj način pružaju jamstvo da ono predstavlja trajno i pouzdano svjedočanstvo prošlosti.* 2. *Arhivisti vrednuju, odabiru i čuvaju arhivsko gradivo u njegovom povijesnom, pravnom i administrativnom kontekstu, poštujući dakle načelo provenijencije, čuvajući izvorne odnose među zapisima i omogućujući da se oni jasno uoče.* 3. *Arhivisti čuvaju vjerodostojnost zapisa tijekom postupka obrade, zaštite i korištenja.* 4. *Arhivisti osiguravaju da zapisi budu stalno dostupni i razumljivi.*

5. *Potrebno je da arhivisti dokumentiraju svoje postupke pri obradi arhivskog gradiva i da budu u stanju opravdati ih.* 6. *Arhivisti se zalažu za što širu dostupnost gradiva i pružaju usluge svim korisnicima bez razlike.* 7. *Arhivisti poštuju i slobodu pristupa i privatnost, i postupaju unutar granica zakonskih propisa koji su na snazi.* 8. *Osobito povjerenje koje im je poklonjeno arhivisti koriste na dobro svijui i ne služe se svojim položajem za vlastitu ili bilo čiju neopravdanu korist.* 9. *Arhivisti nastoje postići najbolju stručnu razinu sustavno i stalno obnavljajući svoje znanje s područja arhivistike i dijeleći s drugima rezultate svojih istraživanja i iskustava.* 10. *Arhivisti unapređuju zaštitu i korištenje svjetske arhivske baštine kroz suradnju s pripadnicima vlastite i drugih struka.* Članci su popraćeni tumačenjima i pojašnjenjima sadržaja članaka. Praktična primjena sadržaja svega deset ali preciznih i cjelovitih članaka, naravno, “ovisi o dobroj volji arhivskih ustanova i stručnih udruga”, kako je naglašeno u prvoj rečenici zadnje, šeste točke *Uvoda* u *Kodeks*. Ali, isto tako naravno, to nije sasvim točno kad se zna da su arhivisti u znatnom broju država državni službenici, a arhivi državne ustanove, pa je takav slučaj i s arhivima u Republici Hrvatskoj, kao i u Narodnoj republici Kini, gdje je Kongres održan i *Kodeks* usvojen. Arhivisti su se cijeloga svijeta, uglavnom, i do sada pridržavali svih sadržaja *Kodeksa*, od kojih

su većina i ugrađeni u zakone i druge propise pojedinih zemalja. No, činjenica jeste da su arhivi i arhivisti u znatnoj mjeri ili u cjelini ovisni o državi ili vladajućim strukturama, napose u materijalnoj strani posla, ali i u drugim područjima. U tome smislu upozoravamo na praktičnu neostvarivost zadnje rečenice u tumačenju 8. točke koja glasi: *Arhivisti ne dopuštaju nikome izvan svoje struke da se miješa u njihov posao i zadatke.* Naime, pokušaji da se to učini barem u počecima, npr., Staljinova SSSR-a, dok nisu shvatili o kakvom je sustavu riječ – završili su tako da su pojedini arhivisti poslani u konclogore smrti ili na dugogodišnju robiju u Sibir. Kakva je, pak, sudbina tibetanskih čuvara tisućgodišnjih rukopisa, npr., u samoj Kini? Otpor potpisanoga kao direktora Arhiva Hrvatske 80-ih godina da se u arhivsku službu i u taj Arhiv ne miješaju političari – doveo je do javnih napada i zahtjeva za njegovim smjenjivanjem. No, hvale vrijedan je potez izdavača što je *Etički kodeks* preveo i objavio (u 600 primjeraka); trebalo bi ga stalno popularizirati među arhivistima, ali još više u široj javnosti te s njime u rukama utjecati na odgovorne i druge značajne institucije, činovnike i druge faktore i “faktore”, koji mogu bitno utjecati na što sigurniji i što bolji razvoj arhivske službe, toliko važne i značajne u svakoj državi, društvu i narodu. Nadamo se da će sadržaj ove veoma korisne publikacije postići cilj.

Petar Strčić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LI
ZAGREB 1998.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LI, str.1- 197, Zagreb 1998.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povijesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clío

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povijesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky